

“MICHEL FOUCAULT’NUN MACHİAVELLİ’İ”: YÖNETİMSELLİK BAĞLAMINDA FOUCAULT’NUN MACHİAVELLİ OKUMASINA BİR BAKIŞ

H. Bahadır TÜRK*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Michel Foucault’nun yönetimsellik analizi özelinde Machiavelli’i nasıl konumlandığına dair bir çerçeve çizmektir. Çalışmanın ana argümanı; Foucault’nun Machiavelli okumasının iki ana düzeyde ele alınabileceğidir. Bu doğrultuda, birinci düzeyde, Foucault’nun, Machiavelli’i kendi tasarladığı iktidar kavramsallaştırmasının karşısında yer alan bir paradigmanın temsilcisi olarak düşündüğü ileri sürülmektedir. İkinci düzeyde ise, yönetimsellik analizi özelinde Foucault’nun, Machiavelli’i daha çok Prens odaklı ve Machiavelli’deki toprak ve tebaa ilişkisini ters yüz eden bir biçimde sunduğuna dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Machiavelli, Yönetimsellik, Yönetim Sanatı, Prens.

“Michel Foucault’s Machiavelli”: A Glance at Foucault’s Reading of Machiavelli in the Context of Governmentality)

ABSTRACT

*The aim of this study is to frame how Niccolò Machiavelli is situated in Michel Foucault’s thought, precisely, in his analysis of governmentality. The major argument of the study is that Foucault’s reading of Machiavelli can be examined on two levels. Accordingly, first, one might contend that through the lenses of Foucault, Machiavelli is seen as a representative of the paradigm of power that he himself criticizes. Second, in light of his analysis of governmentality, Foucault’s Machiavelli that is largely based on Machiavelli’s text, *The Prince*, inverts the relationship between territory and political subjects in Machiavelli’s political thought.*

Keywords: Foucault, Machiavelli, Governmentality, The Art of Government, The Prince.

* Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Bahar, sayı: 23, s. 37-56
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Michel Foucault, 1967’de kendisiyle yapılan bir söyleşide “çocukluğundan beri peşini bırakmayan bir karabasan”dan bahseder. Foucault’nun önünde “okuyamadığı ya da yalnızca çok küçük bir bölümünü çözebildiği” bir metin durmaktadır. Foucault metni “okurmuş gibi yapar” ama içten içe aslında okuyamadığını, sadece “uydurduğu”nu da bilmektedir. Foucault’nun kâbusu bu noktada daha da karanlık bir hal alır. Çünkü okumaya çalıştığı metin, “aniden karmakarışık olur, hiçbir şey okuyamadığı gibi uyduramaz da.” Bu noktada “boğazı sıkışır ve uyanır”.¹ Foucault’nun sözünü ettiği bu karabasanın, onun genel düşünsel mesaisinin tanımlayıcı bir parçası olan metin okuma çabasına işaret etmesi açısından anlamlı olduğu ve bu çabanın Foucault’nun düşünsel serüvenini biçimlendiren temel itki olduğu iddia edilebilir.

Söz konusu çalışma; bu iddia üzerinden Foucault’nun “Fransızcadaki gouvernemental (yönetimi ilgilendiren) sıfatından türetilmiş yeni bir kelime” olarak kullanıma soktuğu yönetimsellik kavramına² dayanan tartışması özelinde, bu tartışmanın merkezi figürlerinden biri olan Niccolò Machiavelli’i nasıl okuduğuna odaklanmayı deneyecektir. Bunu yaparken öncelikle Michel Foucault’nun Collège de France’da 1 Şubat 1978 tarihinde verdiği ve yönetimsellik analizi açısından kurucu bir öneme sahip olan dersin içeriğine³ kısaca işaret edilecek, ardından bu ders ve yönetimsellik analizi ekseninde Foucault’nun Machiavelli okumasının asli nitelikleri tartışılacaktır.

Foucault’nun Yönetimsellik Analizi Özelinde Machiavelli’i Konumlandırmak

Foucault’nun yönetimsellik metni özelinde karşımıza çıktığı haliyle Machiavelli’in ilk özelliği bir tür kırılma anına işaret etmesidir. Yönetimselliğin sorduğu temel sorulardan biri, bu doğrultuda, şöyle formüle

¹ Michel Foucault, “Tarihi Yazma Biçimleri Üstüne”, çev. I. Ergüden, Felsefe Sahnesi: Seçme Yazılar 5 içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 76. Ayrıca bkz. David Macey, Michel Foucault, çev. Z. Okan, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 22.

² Thomas Lemke, Politik Aklın Eleştirisi: Foucault’nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi, çev. Ö. Karlık, Phoenix Yayınları, Ankara, 2016, s. 11.

³ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, çev. O. Akınhay ve F. Keskin, Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1 içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 264-287; Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), çev. F. Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 77-99.

edilebilir: Modern iktidar yapılarının temellerinin atıldığı bir zaman aralığında, “on altıncı yüzyılın ortalarından on sekizinci yüzyıla kadar artık kendilerini tam olarak ‘Prese Öğütler’ ya da ‘Siyaset Bilimi’ olarak değil, prese öğüt ile siyaset bilimi arasında, ‘yönetim sanatları’ olarak sunan hatırı sayılır bir risaleler dizisinin ortaya çıkıp gelişmesi”nin⁴ nedenleri nelerdir? Bir başka açıdan bakıldığında Foucault’nun yönetimsellik analitiği ve tarihine ilişkin tartışmasının, onun genel çalışma temayülüne işaret eden bir kavram olan sorunsallaştırmanın -yani “belli şeylerin (davranışların, olguların, süreçlerin) nasıl ve neden sorun haline geldiklerini çözümlmek”⁵ çabasının- bir uzantısı olarak şekillendiği iddia edilebilir. Söz konusu sorunsallaştırma çabası üzerinden, “Foucault, yönetimsellik anlayışıyla siyasi iktidarın akıl yürütme biçimindeki ciddi değişimi tanımlamak ve haritalamak istemiştir.”⁶

Esasında bu açıklama girişimi, akıl kavramının “bütün kullanım farklılıkları ve çeşitliliğiyle” onsekizinci yüzyılda Aydınlanma ile birlikte kazandığı yeni anlam ile de ilintilidir.⁷ Burada akıl kavramının, daha özelde bilme ediminin yönetim pratikleri ile olan ilişkisine odaklanılır. Bu minvalde Aydınlanma Çağı olarak kabul edilen onsekizinci yüzyılda söz konusu ilişkinin; dönemin Avrupası’nın “en yaygın yönetim biçimi olan monarşinin temelini sorgulanmasına yol açan” ve sekülerizmin yükselişi, bürokrasinin dönüşümü, yeni ve kapsamlı reform programları ve yasa fikrindeki farklılaşma ile görünürlük kazanan bir dizi gelişmeye etki ettiği⁸ açıktır. Bu noktada karşımıza bir başka soru çıkar: Yönetim pratiklerinin tarihsel dönüşümü nasıl açıklanabilir?

Bu soruya bir cevap verme çabası olarak da düşünülebilecek Foucault’nun yönetimsellik analizi; yeni bir yönetsel anlayışın nasıl ortaya çıktığına odaklanır. Tartışmanın temel unsurlarından biri yönetimsellik adı verilen şey paralelinde yönetimselliğin egemenliğin sadece prosedürel işleyişinde değil; aynı zamanda bizzat düşünme ve algılama biçiminde de bir dönüşüme işaret ettiği. Yönetimsellik hem buyruk verme hem de idare etme anlamlarında yönetme edimine ve bu edimi mümkün kılan

⁴ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, s. 265.

⁵ Michel Foucault, Doğruyu Söylemek. Çev. K. Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 133.

⁶ Johanna Oksala, “Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault’da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması”, çev. İ. Oranlı, Cogito sayı 70-71, 2012, s. 171.

⁷ Ahmet Çiğdem, Aydınlanma Düşüncesi. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 19.

⁸ Dorinda Outram, Aydınlanma, çev. S. Çalışkan ve H. Çalışkan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, ss. 61-64.

araçlara bir biraradalık hattı üzerinden işaret eder. Bu bağlamda yönetimsellik “hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi-politik, teknik araçları güvenlik aygıtları olan çok spesifik ama karmaşık (bir) iktidar biçimi” olmasının yanısıra “bu iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analizler ve düşünceler, hesaplar ve taktiklerden oluşan (bir) bütün”e de eşzamanlı olarak atıfta bulunur.⁹

Foucault’nun yönetimsellik analizinde yönetim mantığının evrimine odaklanıldığını söylemek mümkündür. Bu evrim çizgisi içindeki başlangıç noktası; siyaset ve etik arasında bir ayrım çizgisi çizmeyen, tam aksine bu ikisini iç içe düşünmeye eğilimli antik Yunan siyaset felsefesinin iyi yaşam perspektifi üzerine kurulu ve siyasal faaliyeti bir erdem alanı olarak tahayyül eden yaklaşımı ile ortaçağ siyasal düşüncesinin yönetim faaliyeti ve Hristiyanlık öğretileri arasında bağ kurmak gayesi güden klasik temayülünün bir tür sentezine dayanan klasik hükümdar aynası geleneğinin yaslandığı değer temelli normatif siyaset geleneğidir. Foucault’nun bu gelenek için çizdiği hat “Yunan-Roma antikçağından Ortaçağa” uzanır ve yöneticilere “doğru davranış kuralları” yahut “Tanrı sevgisi” gibi konularda “öğüt vermek” hedefi doğrultusunda hazırlanmış “Prese Öğütler” başlıklı risaleler üzerinden somutlaşır.¹⁰ Bu risalelerde siyaset bir bilme ediminin konusu olarak belirginlik kazanır.¹¹

Bu ilk evreyi takip eden evrenin ise büyük oranda kapitalizmin doğuşu ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Feodalitenin çöküşü ve devletin merkezileşmeye başlaması temelinde artık sorun, değişmez etik ilkeler olarak ahlaklı ve adil bir yönetimin neden zorunlu olduğu değil, toprak temellükü kaygısı ile şekillenmiş bir araç ve yöntem sorununa dönüşür ve liberalizmin bir doktrin ve kurumsal bir pratik olarak somutlaştığı bir süreç yaşanır. Sözü edilen bu yöntem sorunu içinde Machiavelli’in başyapıtı *Prese*, Foucault’nun sözleriyle, hâkim literatürün karşısında “tiksinti verici bir metin” olarak çıkarken; ondokuzuncu yüzyılda,

⁹ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, s. 285.

¹⁰ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, s. 265.

¹¹ Burada yönetimselliğin sahip olduğu önemin kaynaklarından birinin de Foucault’nun, Platon’la başlattığı “bilgi ile iktidar arasında çatışkı olduğu şeklindeki o büyük Batı miti”nin sorgulanması ve her siyasi iktidarın “bilme ile örülmüş olduğu”nun temellendirilmesi konusundaki hassasiyetinden geldiği hatırlanabilir. Bkz. Michel Foucault, “Hakikat ve Hukuksal Biçimler”, çev. I. Ergüden. Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3 içinde. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 198. Bu hassasiyet Foucault’nun bilgiyi, “öznenin, söyleminde kendileriyle ilgili bulunduğu nesnelere söz etmek için kendisinde pozisyon alabildiği alan” olarak tanımladığı anımsadığında özellikle anlam kazanır. Bkz. Michel Foucault, Bilginin Arkeolojisi, çev. V. Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 233.

İtalya ve Almanya gibi geç uluslaşma tecrübesi yaşamış siyasal birimler içinde özel bir ilgiyle yeniden keşfedilir ve neredeyse üç yüz yıla yayılan bu zaman dilimi içinde Machiavelli karşıtı bir literatür oluşur.¹²

Ancak tam da burada genelde gözardı edilen önemli bir noktaya temas etmek faydalı olabilir. Foucault, 8 Mart 1978 tarihli dersinde, yani yönetimsellik meselesini tartışmaya başladığı dersinden yaklaşık bir ay sonra, daha önce Machiavelli karşıtı literatürün dışlayıcı tutumundan bahsettiği sözlerini tashihe etme ihtiyacı duyar: “Machiavelli’de yönetim sanatı yoktur. Ancak yine de Machiavelli bu tartışmanın merkezindedir; tabii burada ilk derslerde söylediğim, yönetim sanatı döneminde Machiavelli’in aslında dışlandığı yönündeki sözlerimi epeyce ayrıntılandırmak gerekiyor, durum çok daha karmaşık ve söylediğim şey sonuç olarak yanlışti. Machiavelli, kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz değerlerle, 1580’den 1650-1660’a dek tartışmanın merkezindedir.”¹³

Bu tashihe rağmen yönetimsellik analizi merkezli tartışmanın Foucault’daki genel seyrine bakıldığında merkezileşen devlet sorununun, iktidarı ele geçirilen ve elde tutulması için mücadele edilmesi gereken bir kavram olarak düşünmeyi kolaylaştıran bir dizi karmaşık soruna göz kırptığı açıktır. Machiavelli’in *Prens*’i, Foucault için bu anlamda “dışsal, tekil ve aşkın” bir iktidar ilişkisinin kabulüne dayalıdır ve bu anlamıyla metin, “prens kendi prensliğini elinde tutma becerisi” ile ilgili bir metindir.¹⁴ Foucault’nun Machiavelli karşıtı literatürde gördüğü şey, bu türden bir beceriyi ikincil yahut daha az önemli kılan bir yönetim sanatı fikrinin izleridir. Bu haliyle söz konusu literatürün temel örnekleri Machiavelli’den farklı olarak “yönetim biçimleri çoğulluğu” ve bunların “devlete içkinliği” üzerinden bir tür antitez olarak somutlaşır ve, yine Machiavelli’den ayrılan bir biçimde, yönetimi -prens iktidarı ve geride kalan her şey arasında bir ayırım çizgisi koymaktan çok- bir “süreklilik” sorununa vurgu yaparak ele alır.¹⁵

Yönetim sanatı; “ekonominin siyasi pratik alanına” sokulması ve Machiavelli’ci toprak vurgusundan çok “şeylerin yönetimi”ne yapılan atıf ile belirginleşen, yeni bir amaç ve araç ilişkisi düzenleyen, yasayı statik ve aşkın konumuyla düşünmek yerine yönlendirici pratiklere vurgu yapan,

¹² Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 266-267.

¹³ Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), s. 215.

¹⁴ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 268-269

¹⁵ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 269-270.

“Michel Foucault’nun Machiavelli’i”: Yönetimsellik Bağlamında Foucault’nun Machiavelli Okumasına Bir Bakış

dolayısıyla daha çok bir taktikler ağı ve bilgi biçimleri dizgesi olarak görünürlük kazanan, “bilgelik ve sağduyu ilkelerinden çıkarılamayacak olan rasyonel ilkeler doğrultusunda”, yani “tam ve olumlu anlamıyla hikmeti hükümet teması etrafında yükselen” ve en nihayetinde merkantilizm özelinde onaylanan bir eğilimin genel adıdır.¹⁶ Foucault, 10 Ocak 1979 tarihli dersinde dile getirdiği gibi, yönetim sanatı üzerinden esasen “mümkün olan en iyi yönetim şekline ulaşmak adına, yönetim pratiğinin alanının, çeşitli nesnelere, genel kurallarının ve amaçlarının nasıl belirlendiğini anlamaya”¹⁷ gayret gösterir.

Bu bağlamda yönetimsellik merkezli bir devlet aklı tartışması, Foucault’nun Machiavelli okumasının bir başka durağı olur. Lemke’nin de belirttiği üzere, Foucault “yönetim ‘sanatına’ dair soruna ilk cevap arayışını, onaltıncı yüzyılda ortaya çıkan ve hem politik eylemin amacını hem de sahip olduğu rasyonelliği uygulamaya koyan devlet aklı fikrinde bulur.”¹⁸ Burada yönetimsellik için kurucu önemde olan nüfusun da esas itibarıyla “devlet aklının alanında konumlandığı”¹⁹ nı hatırlatmakta fayda vardır. Foucault’ya göre “devlet aklı ilkesine göre yönetmek, devletin sağlam ve kalıcı kılınması, zenginleştirilmesi ve onu yok edebilecek her şeyin karşısında güçlendirilmesi anlamına gelir.”²⁰ Söz konusu tanım temelinde Machiavelli’in devlet aklı tartışması içindeki yeri ise Foucault tarafından bir müphemlik alanı üzerine inşa edilir.

Foucault, devlet aklı savunucularına atfedilen “Machiavellistlik” ithamının, devlet aklı savunucuları tarafından ya kesinlikle reddedildiğini ya da *Prems* değil ve fakat *Söylevler* özelinde kısmen kabul edildiğini kaydeder.²¹ Bir başka yerde ise devlet aklı doktrinin gelişiminin, “Machiavelli’inkinden kısmi de olsa son derece farklı bir rasyonalitenin ortaya çıkışını belirttiği”ne değinir.²² Benzeri bir bağlamda Foucault’ya göre devlet aklı kavramsallaştırması, “Machiavelli’in kavrayışından tümüyle

¹⁶ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 271, 273, 276-279.

¹⁷ Michel Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979)*, çev. A. Tayla, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 4.

¹⁸ Thomas Lemke, a.g.e, s. 227.

¹⁹ Bruce Curtis, “Foucault on Governmentality and Population: The Impossible Discovery”, *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, Vol. 27, No. 4, 2002, s. 511.

²⁰ Michel Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979)*, s. 6.

²¹ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)*, ss. 215-217.

²² Michel Foucault, “Omnes et Singulatim: Siyasi Aklın Bir Eleştirisine Doğru”, çev. O. Akınhay. *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2* içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 46.

farklı tipte bir rasyonalitenin doğuşu” anlamına gelir.²³ Bu bağlamda devlet aklı “insani, tanrısal veya doğal yasalara referans vermemesi” ve “önceden dinsel olan belirli ereklere seküleştirme” özellikleri ile öne çıkarken “ne tanrının bilgeliğine ne de hükümdarın aklına atfedilebilecek” yapısıyla “icraat olarak politika ile bilgi olarak politika arasında yeni bir ilişkinin varlığı”na dikkat çeker.²⁴ Yönetimsellik analizi bakımından devlet aklı nosyonunu önemli kılan asli unsur, ki burada yönetimselliğin kendisinin de aslında yeni ve başka türde bir “yönetim sanatı” olduğunu akıldan tutmak gerekir, liberalizme eklenen ve bir tür “asgari yönetim tarzına” işaret eden ve “yönetim yetkisini içerden kısıtlayan” bu anlayışın, “devlet aklını geliştiren” bir tarafının olmasıdır.²⁵

Foucault’nun yönetimsellik kavramını merkeze alan dersi esasen devlet eksenli bir derstir ve Foucault burada özü itibarıyla devletin varoluş kipindeki değişimin izini sürer. Bunu yaparken tarihsel bir temelden hareket eden tartışması üç ana devlet biçimine işaret eder: “Feodal türde toprak rejiminden doğmuş olan ve bir yasa -geleneksel yasalar ve yazılı yasalar- toplumuna tekabül eden adalet devleti”, on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda “ulusal sınırlarla çevrili bir toprakta doğmuş olan ve bir düzenleme ve disiplin toplumuna tekabül eden idari devlet” ve bu gelişim çizgisinin nihai durağı olarak “toprağı kapladığı alanla değil, bir kitleyle (nüfus kitlesi) tanımlanan yönetim devleti.” Burada anlatılan hikâye, nihayetinde devletin yönetimselleşmesinin hikâyesidir.²⁶

Tüm bu zeminden hareketle Foucault için yönetimsellik, “hareketli, dönüşebilir, tersine dönebilir (...) iktidar ilişkilerinin stratejik ilişkiler alanı” olarak öne çıkar.²⁷ Bir başka deyişle, yönetimsellik, Foucault’nun “bir devletin bireylerin ruhlarına ‘işleme’ rasyonalitelerini oluşturan”²⁸ belirli stratejilere gönderme yapar. Bu stratejileri anlayabilmek için Foucault’nun yönetimsellik analizi özelinde kritik bir figür olan Machiavelli’i nasıl konumlandırdığı üzerinde düşünmek önem kazanır.

²³ Michel Foucault, “Bireylerin Siyasal Teknolojisi”, M. Foucault vd., Kendini Bilmek içinde, çev. G. Ç. Güven, Om Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 147.

²⁴ Thomas Lemke, a.g.e, ss. 230-232.

²⁵ Michel Foucault, Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979), s. 25.

²⁶ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 286-287.

²⁷ Michel Foucault, Öznenin Yorumbilgisi: Collège de France Dersleri (1981-1982), çev. F. Keskin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 216.

²⁸ Orhan Tekelioğlu, Michel Foucault ve Sosyolojisi: Toplumsal Öznenin Yokoluşu ve ‘Ben’in Kuruluşu, çev. İ. Sirkeci, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 148.

Foucault’nun Machiavelli’i: İndirgemeci Bir Okuma

Foucault’nun Machiavelli okuması birkaç nedenle hem dikkat çekici hem de çeşitli sorunlarla malul bir okumadır. Birincisi, yönetimsellik kavramının tartışıldığı sözü edilen ders temelinde bakıldığında, Foucault’nun Machiavelli’inin fazlasıyla statik ve fazlasıyla basitleştirici bir Machiavelli okuması olduğu söylenebilir. Örneğin Foucault, *Prens* özelinde, prens için korunması gerekenin “prensın tebaası ve toprağıyla ilişkisi anlamındaki prenslik olduğunu, doğrudan ve temel olarak toprak ve o toprak üzerinde yaşayanlar olmadığı”ni savunur.²⁹ Bu, Foucault’nun işaret ettiği türden bir aşkın iktidar anlayışına, dolayısıyla dışsallıklar üzerinden tecessüm eden bir iktidar ilişkisine kapı açan bir değerlendirmedir ve bu haliyle Machiavelli, bir figür olarak, Foucault’nun “çokçeşitli ve değişik biçimlere sahip” iktidar ilişkileri tahayyülünün³⁰ tam karşısında konumlandırılır. Sözü edilen konumlandırma girişimi; Foucault’nun “siyasetin ve tarihin birbirine eklemlediği fikrini korumak” ve bu bağlamda söz konusu eklemlemenin “ne hukuki egemenlik kuramından ne de zenginliklerin tertibine ilişkin ekonomi kuramından geçtiği”ni vurgulamak şeklinde özetlenebilecek eğilimi³¹ ile de uyum içindedir.

Peki acaba Machiavelli’in *Prens*’i gerçekten de bu türden bir aşkınlık ve dışsallık okumasını tümüyle doğrulayan bir örnek midir? Bu soruyu düşünmek için Foucault’nun, “Machiavelli’in kurtarmaya çalıştığı şeyin devlet değil, prensın toprağı ya da nüfus ile arasındaki iktidar ilişkisi anlamında prenslik” olduğunu savunduğunu ve onu “yönetim sanatını devletin değil, prensliğin selametine indirgeyen bir örnek, bir karşı örnek ve bir eleştirmen” olarak gördüğünü bir kez daha hatırlayalım.³² Açıkçası bu türden bir yaklaşım, Yandaş’ın da belirttiği gibi, “Machiavelli’in düşüncelerini prensın dışsallığı fikrine indirgemek”³³ eğilimini güçlü bir biçimde taşır.

Foucault, Machiavelli karşıtı literatürün yönetim sanatı özelindeki katkısına değinirken, bu yeni sanatı geleneksel siyaset tahayyülünden ayırır.

²⁹ Michel Foucault, “Yönetimsellik”, s. 269.

³⁰ Michel Foucault, *Yapısalcılık ve Postaypısalcılık*, çev. Ü. Umac ve A. Utku. Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001a, s. 46.

³¹ Alain Badiou, *Fransız Felsefesinin Macerası: 1960’lardan Günümüze*, çev. P. B. Yalım, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 100.

³² Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)*, s. 215.

³³ Özge Yalta Yandaş, *Michel Foucault’nun Yönetimsellik Serüveni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 231.

Bir başka deyişle burada Foucault, yönetim mantığındaki dönüşümün adresi olarak anti-Machiavelli literatürünü gösterir. Oysa bu, Machiavelli'in temsil ettiği kopuş fikrinin doğrudan askıya alınması demektir ve asıl katkısı ıskalama tehlikesine kapı açar. Bu minvalde “çalışmaları tipik Hristiyan mülahazalarından kopan bir seküler devlet ve yönetim anlayışı”na işaret edenin, Foucault'nun savunduğu gibi, “Machiavelli'in çalışmalarının muhalifleri ya da anti-Machiavelliciler” değil, bizatihi Machiavelli olduğu pekâlâ söylenebilir.³⁴ *Prens*'in Hristiyanlık temelli öğretilere karşı temsil ettiği konum ya da seküler bir iktidar algısına yaptığı vurgu bu noktada altı çizilmesi gereken unsurlardır. Örneğin Machiavelli, *Prens*'te şöyle yazar: “Rouen piskoposu bana İtalyanların savaştan anlamadıklarını söylediğinde, ben de ona Fransızların devlet işlerinden anlamadığını söyledim. Anlamış olsalardı Kilise'nin bu denli büyümesine izin vermezlerdi.”³⁵

Foucault'nun *Prens*'in dışsallığına yaptığı bu vurgu ve prensin tebaaya değil, toprağa yönelik bir hükümlanlık algısının somutlaşmış hali olduğuna yönelik referans, bizatihi sadece *Prens*'in sayfalarına bakıldığında bile görüldüğünden daha sorunludur. Örneğin *Prens*'in on yedinci bölümünün başlığını anımsayalım: “Zalimlik ve merhamet üstüne; hükümdar korkulan mı, yoksa sevilen bir kişi mi olmalı?” Bu başlık altında Machiavelli; hükümdar için sadece toprakların sınırını korumaktan çok daha farklı bir iktidar dinamiğinin söz konusu olduğunun ipuçlarını verir. Söz konusu perspektiften hükümdar ile tebaa arasındaki ilişki farklı duygulanım durumlarını da içeren bir ilişkidir ve özel bir dikkat ister. Bu çerçevede Machiavelli'in önerisi şudur: “Hükümdar korku salmayı öyle ölçüler içinde yapmalı ki sevgi kazanamıyorsa da nefret de kazanmamalı; çünkü korkulacak biri olmakla nefret edilmeyecek biri olmak bir arada olabilir.”³⁶

Bu bağlamda Foucault'nun, Machiavelli okumasında karşımıza çıkan “toprak üzerindeki”i dikkate almamak eğilimi, *Prens*'te doğrulanmadığı gibi, tam tersi bir biçimde, eleştirilir de. Machiavelli, tam aksine kitlenin hallerini düşünmeyi bir zorunluluk olarak görür. Tebaanın hükümdara duyduğu sevgi ve bu sevgiyi tesis etmenin yolları üzerinde kafa yormak yönetsel bir zorunluluk olarak sunulur. Buradan hareketle Machiavelli hükümdar için şunları söyler: “Uyruğu tarafından sayılıp sevilen bir kişi olarak bilindiğinde içerde herhangi bir oyuna gelmez ve dış güçlerin

³⁴ Paul-Erik Korvela, “Sources of Governmentality: Two Notes on Foucault's Lecture”, *History of the Human Sciences*, 25(4), 2012, s. 77.

³⁵ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, çev. N. Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

³⁶ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, s. 64.

"Michel Foucault'nun Machiavelli'i": Yönetimsellik Bağlamında Foucault'nun Machiavelli Okumasına Bir Bakış

saldırısına uğramaz. Hükümdarın korkacağı iki güç vardır. Biri içerden, uyruğundan gelecek olan; ikincisi dışardan, dış güçlerden gelecek olan."³⁷

Üstelik Machiavelli, tebaayı yönetim pratiğinin ana eksenine almak zorundadır, zira hükümdarın eylemlerini belirleyen şey çoğu zaman tebaanın vereceği tepkilerdir. Bu açıdan Machiavelli'deki iktidar tasavvurunun, Foucault'nun tasvir ettiğinden daha karmaşık ve derinlikli olduğunu söylemek gerekir. Nitekim Machiavelli'in "hile ve zor" temelli hükmetme dinamiğinin, Antonio Gramsci gibi isimler için- hegemonya nosyonu özelinde- ilham verici bir tarafının olduğu açıktır.³⁸ Bu çerçeveden hareketle ve Korvela'nın da altını çizdiği üzere, Machiavelli düşüncesinde "toprağın değil ve fakat toprağın üzerinde yaşayanların odak noktası olduğu"nu³⁹ tekrar vurgulamakta fayda vardır.

İkinci bir husus olarak kaydetmek gerekirse, Foucault metinlerindeki haliyle Machiavelli, siyasal düşünceler tarihi içinde kurucu bir figür olarak iktidarı düşünme biçimindeki bir dönüşümle ilintili olarak ele alınmaz yalnızca. Foucault için Machiavelli, aynı zamanda kendi kurgulamak istediği iktidar tahayyülünün karşı kutbuna işaret eder. Buna bir örnek olarak Foucault'nun Cinselliğin Tarihi metninin hemen başındaki yöntem bölümünde söyledikleri anımsanabilir. Foucault burada iktidar nosyonundan anladığı şeyin "belli bir devlet içinde vatandaşların bağımlılığını garanti eden kurum ve aygıtlar bütünü", "bir uyruklaştırma kipi", "bir egemenlik sistemi" yahut bir başka deyişle "büyük 'İ' ile yazılan" iktidar olmadığını vurgularken, iktidar denilen şeyi daha çok "uygulandıkları alana içkin olan ve kendi örgütlenmelerini kuran güç ilişkileri çokluğu" ve "her şeyi kapsamaktan çok her yerden geldiğinden dolayı" temelde "her yerde hazır ve nazır" olan ve bir "kurum ya da yapı"ya değil, "karmaşık bir stratejik duruma" işaret eden bir dinamik olarak görür.⁴⁰ Foucault bir başka bağlamda ise "çoğu zaman onaltıncı ve onyedinci yüzyılın hukuksal-felsefi düşüncesinin öğütlediği modele uygun olarak iktidar sorununun hükümlerlik sorununa indirgenmesi"nden bahseder.⁴¹

Buradaki temel sorun; iktidarın salt bir "egemenlik sistemi" olarak kurgulanmasının, zorunlu olarak onun "büyük 'İ' ile yazılmayan" diğer

³⁷ Niccolò Machiavelli, Hükümdar, s. 69.

³⁸ Perry Anderson, Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler, çev. B. Aksoy, Birikim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 125.

³⁹ Paul-Erik Korvela, a.g.e, s. 82.

⁴⁰ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, çev. H. U. Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 71-72.

⁴¹ Michel Foucault, "İktidar İlişkileri Bedenlerin İçine Nüfuz Eder", çev. I. Ergüden, İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 110.

iktidar dinamiklerini dışlaması anlamına gelmediğidir. Bu açıdan Foucault; Machiavelli’i dikey, statik ve dışsal bir iktidar alanının temsilcisi olarak sunarken; Machiavelli’in neredeyse tüm bir iktidar şemasını insanların değişkenliği ve insanlar arasındaki özel ilişkilerden çıkarsamaya çalıştığını gözardı eder. Bu çerçevede Machiavelli’e göre “İnsanlar nankör, değişken, içten pazarlıklı, riyakâr, korkak ve çıkarıcıdır; iyilik yaptığın sürece yanından ayrılmazlar; gerekmediğinde sana kanlarını, canlarını, mallarını, mülklerini, dahası evlatlarını bağışlarlar. Oysa gerektiğinde hepsi arkasını döner.”⁴² Bu minvalde statik olan şey, Machiavelli’in iktidar kavramsallaştırmasından çok insan doğasına yaklaşımıdır.⁴³ Ancak bu statik doğanın unsurlarını harekete geçiren belirli olaylar ve bir olumsuzluk hattı söz konusudur. İktidarın sahibi olanın ve onu elinde tutmak isteyen yapması gereken şey, hangi olayın ne tür bir etki yaratacağının bilgisine sahip olmak ve gerektiğinde zorunlu olanı yapmaktan kaçınmamaktır. Bu da açık bir biçimde yatay, dinamik ve içsel bir iktidar tahayyülünün Machiavelli düşüncesinden dışlanmadığını gösterir.

Foucault’nun Cinselliğin Tarihi’nde söz konusu tartışma bağlamında “iktidarın olduğu yerde direnmenin de olacağı”na yönelik hatırlatmasını temellendirmeden önce öne sürdüğü üç önerme -(1) “İktidar elde edilen, koparılan, (...) korunan bir şey değildir.” (2) “İktidar aşağıdan gelir.” (3) “İktidar ilişkileri, başka tür ilişkilere göre dışsallık konumunda değildir.”- Foucault’nun Machiavelli’ni anlamak için kritik bir önem arz eder. Zira bu önermelerden hareketle Foucault konuyu bir anda Machiavelli’e getirir ve “uzun süre siyasal düşüncenin gözünü kamaştırmış olan Hükümdar-Yasa sisteminden kurtulabilme” olasılığında söz ederek Machiavelli’in Hükümdar’ının “kişiliğinden feragat etmek ve iktidar mekanizmalarını güç ilişkilerine içkin olan bir stratejiden yola çıkarak deşifre etmek” lüzumuna dikkat çeker.⁴⁴

Tam da bu noktada Foucault’nun Machiavelli okumasındaki üçüncü bir sorun ile karşılaşılır. Buradaki temel mesele, bir kez daha Foucault’nun Machiavelli okumasının fazlasıyla indirgemeci olmasıdır. Foucault iktidar ilişkilerinin “basit bir yasaklama” işlemine dayanmadığına atıfta bulunurken Clausewitz’ci “savaş, politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey

⁴² Niccolò Machiavelli, Hükümdar, s. 64.

⁴³ Mark Jurdjevic, “Machiavelli’s Hybrid Republicanism”, English Historical Review Vol. CXXII No. 499, 2007, s. 1237.

⁴⁴ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, ss. 73-75.

değildir.”⁴⁵ formülünü tersine çevirme imkânına göz kırpan, yani “siyasetin savaşın başka yöntemlerle devamı” olduğunu ileri süren bir iktidar kavramsallaştırmasının mümkün olduğuna inanır.⁴⁶ Bir başka yerde ise şunları söyler: “Bir toplum içerisinde işleyiş biçimine göre iktidar ilişkilerinin esas olarak demir atma noktası, savaş içerisinde ve savaş yoluyla, tarihsel olarak belirlenebilir bir anda kurulan belirli bir güç ilişkisidir. (...) Siyaset, başka araçlarla sürdürülen savaştır; yani siyaset, savaşta beliren güçler dengesizliğinin onayı ve sürdürülmesidir.”⁴⁷

Bu perspektifteki temel sorun, bu türden bir tersine çevirmenin Foucault’nun tasfiye etmek istediği Machiavelli merkezli iktidar düşüncesinde zaten mevcut olmasıdır. Dolayısıyla burada esasen “savaş gibi, iktidarın da bir mülk değil, bir ilişki olduğu”nu⁴⁸ vurgulamak isteyen Foucault; savaş-siyaset hattı üzerinden iktidar ilişkisini düşünmenin başka yollarına dikkat çekerken işaret etmek istediği türden bir çabanın, Machiavelli’in *Prens*’ine temel gerilimini veren şey olduğuna dikkat etmez. Machiavelli, hükümdarı tebaası başta olmak üzere herkese karşı daima tetikte olmaya çağırırken savaşı tekil bir hadise olmaktan çıkarıp onu tüm iktidar sürecine yayar. Ele geçirilen prensliğin türü, beceri veya yazgı sayesinde ele geçirilen hükümdarlıkların yönetimi ya da o hükümdarlıkların gücünün nasıl ölçüleceği sorunu veyahut tebaanın hükümdarla olan ilişkisi⁴⁹ bu sürecin içinde bir mücadele ve savaş mantığı ile ele alınır. Üstelik savaş, askerlik ve ordu hem *Prens*’te⁵⁰ hem *Söylevler*’de⁵¹ özel bir dikkatle ele alınır. Bu manzaraya bakıldığında, Del Lucchese’nin deyişiyle, “Machiavelli, politikanın bir savaş olarak görüldüğü düzleme doğru ilerlemektedir. Ortak iyi ideolojisinin eleştirisi, tam da insanlar arası ilişkilere bir savaş mantığının hükmettiği kanısı yoluyla ortaya konmaktadır.”⁵²

⁴⁵ Von Clausewitz, Carl. Savaş Üzerine. Çev. Ş. Yalçın, Eriş Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş, 2003, s. 30.

⁴⁶ Michel Foucault, Cinselliğin Tarihi, ss. 72-73.

⁴⁷ Michel Foucault, Toplumun Savunmak Gerekir: Collège de France Dersleri (1975-1976). Çev. Ş. Aktaş, YKY, İstanbul, 2002, ss. 31-32.

⁴⁸ Alain Badiou, a.g.e, s. 101.

⁴⁹ Niccolò Machiavelli, Hükümdar, ss. 3-15, 18-43.

⁵⁰ Niccolò Machiavelli, Hükümdar, ss. 46-59, 80-84.

⁵¹ Niccolò Machiavelli, Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler, çev. A. Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 102-108, 253-256, 259-263, 402-423, 476-478, 490-500, 511.

⁵² Filippo Del Lucchese, Machiavelli ve Spinoza’da Çatışma, Güç ve Çokluk, çev. O. Güner, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 60.

Dördüncü bir nokta, Foucault'nun Machiavelli'nin, çok büyük ölçüde Prens metni üzerine inşa edilmiş bir figür olarak karşımıza çıkmasıdır.⁵³ Foucault, Machiavelli'den söz ettiği yerlerde ağırlıklı bir biçimde *Prens*'e atıfta bulunur.⁵⁴ Oysa Machiavelli salt *Prens*'ten yola çıkılarak konumlandırılması oldukça yanıltıcı olabilecek bir düşündürdür. Zira Machiavelli aynı zamanda “gerçekten dönüştürücü bir siyasal eylemin tekil bireylerin kabiliyetini aştığını” da kabul eder ve örneğin *Prens*'ten farklı olarak *Söylevler*'de “erdemli yurttaş” fikrini daha belirgin bir biçimde ele alarak bu figürün siyaset üzerindeki belirleyiciliğinin izini sürer.⁵⁵ Buna küçük bir örnek olarak Machiavelli'in *Söylevler*'de “yığınların doğasının prensinkinden fazla suçlanmaması gerektiği”, “halkın görevlileri daha iyi seçtiği” veyahut “halkın zalimliğinin prensinkinden daha az bencil olduğu”⁵⁶ yönündeki tespitleri hatırlanabilir.

Beşinci bir husus, Foucault'nun Machiavelli'i ziyadesiyle toprak merkezli bir güvenlik perspektifinden okuması ile ilgilidir. Nitekim Foucault'ya göre Machiavelli'in asli kaygısı toprak temelli bir iktidar anlayışı üzerinden “prens emniyeti”dir ve Foucault bir kez daha kendi önceliğini bu güvenlik meselesinden ayırarak “prens ve toprağın emniyeti(ni) değil, nüfusun ve dolayısıyla onu yönetenlerin güvenliği”nin öncelik kazanmasının izini sürmeye yönelir.⁵⁷ Bu iz sürme faaliyeti paralelinde Foucault; Machiavelli'in tehdit algısının, ikili bir görünüm arz ederek “halktan gelen şeyler ile mevki sahiplerinden gelen”ler arasındaki ayrıma dayandığını, bu temelde “esas tehlikenin mevki sahiplerinden geldiği” fikrine işaret ettiğini ve halkın “edilgen ve naif” bir konumda bulunduğunu, bir başka deyişle prensin elinde salt bir “araç” olduğunu ileri sürer.⁵⁸ Sözü ettiğimiz sorun da bu noktada belirginlik kazanır. Zira Foucault'nun, Machiavelli'i halkı ikincil önemde bir tehdit öznesi yahut “edilgen ve pasif” olarak kodlayan bir bakışa indirgemesi son derece kırılğan bir Machiavelli okumasına işaret eder.

Foucault'nun iddia ettiğinin tam aksine Machiavelli, *Prens*'in farklı yerlerinde halkın hükümdarın güvenliği için ne kadar önemli bir kategori

⁵³ Paul-Erik Korvela, a.g.e, s. 74.

⁵⁴ Birkaç örnek için bkz. Michel Foucault, “Yönetimsellik”, ss. 264-287 ve Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), ss. 28-29, 59, 215-217, 226, 239-240.

⁵⁵ Mark Jurđjevic, a.g.e, ss. 1229, 1242, 1249.

⁵⁶ Niccolò Machiavelli, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler, ss. 201, 204.

⁵⁷ Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), s. 59.

⁵⁸ Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), s. 239.

olduğunu vurgular. Sözelimi Machiavelli’e göre “İyi bir biçimde korunmuş bir kente sahip ve halkının nefret etmediği bir hükümdara saldırılmaz. Saldırıldığını varsayalım, saldıran rezil olur.”⁵⁹ Benzeri bir hatta Machiavelli, hükümdarın “uyruğu tarafından sayılıp sevilen bir kişi olarak bilindiğinde içerde herhangi bir oyuna gelmeyeceğini ve dış güçlerin saldırısına uğramayacağı”nı savunur, “hükümdarın korkacağı iki güç” olarak “uyruğundan gelecek olan ve dış güçlerden gelecek olan” tehditlere dikkat çeker ve şunları söyler: “Hükümdarın darbelere karşı en önemli silahı, halkının nefretini çekmemektir. (...) Hükümdar halkın sevgisini kazanmışsa darbelerden korkmamalı, ama halk onu düşman görüyor ve ondan nefret ediyorsa her şeyden ve herkesten korkmalıdır.”⁶⁰

Korvela’nın da belirttiği üzere, “Foucault’nun Machiavelli analizi; Machiavelli metinlerine değil, Machiavelli’in anti-Machiavelli yorumlarına referans verdiği için düşünürü sadık değildir.”⁶¹ Bu temelde Foucault’nun Machiavelli okumasının sorunlarına işaret eden bir başka örneğe daha yer verilebilir: Machiavelli, Foucault’nun çizdiği portrenin aksine, sadece topraklarını korumak gayesini güden ve daha çok dışardan ya da “mevki sahipleri”nden gelen tehditlerden çekinmesi gereken bir hükümdar kurgusuna öncelik verseydi, söz konusu güvenlik kaygısı temelinde daha çok teknik düzenlemelere yer verirdi. Mesela kale yapmak gibi. Oysa tam da bu noktada, *Prens*’in “Hükümdarların her gün yaptırdıkları kaleler ve öteki şeyler yararlı mıdır, yoksa değil midir?” başlıklı yirminci bölümünde, Machiavelli açık bir biçimde şöyle yazar: “En iyi kale halkın nefretini çekmemektir. Eğer halk senden nefret ediyorsa, istediğin kadar kale yap, gene seni kurtaramaz. Çünkü halk silaha sarıldı mı, ona yardım edecek yabancılar eksik olmaz.”⁶²

Altıncı bir husus prensin nitelikleri üzerinde somutlaşır. Bu bağlamda Foucault, “Machiavelli’in hesaplarında hep *Prens*’in sıfatlarının söz konusu olduğu”nu vurgular.⁶³ Oysa önemli bir nokta olarak kaydetmek gerekirse, Machiavelli bu sıfatların önemli bir bölümünü aynı zamanda yurttaşlar özelinde de düşünmüştür. Nitekim “insanların her zaman bir ve aynı doğayla doğduğuna, yaşadığına ve öldüğüne” ve “eğer bir prens kendini nankörlükten alıkoyamıyorsa halkın alıkoyamamasında şaşılacak bir şey olmadığı”na atıfta bulunan Machiavelli, “Roma halkının konsüllük

⁵⁹ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, s. 42.

⁶⁰ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, ss. 69, 71.

⁶¹ Paul-Erik Korvela, a.g.e, s. 76.

⁶² Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, s. 83.

⁶³ Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978)*, s. 240.

konusunda karar verirken yeteneği gözetmemeye başlaması” ile devlet yönetiminde bir zayıflamanın başladığı gibi doğrudan yurttaşların tutumları ile şekillenen siyasal gelişmelere işaret eder ve “özgürlüğü koruma” görevinin “sıradan halka yüklenmesinin” daha güvenli olacağını altını çizer.⁶⁴ Ancak bu nokta Foucault tarafından ıskalanır, zira “Foucault yurttaşlık kültürünün Machiavelli’deki yerini dikkate almaz.”⁶⁵ Oysa “Machiavelli’in geleneksel politik felsefeye karşı savaşını sürdürmeye karar verdiği nokta” zaten “halkların ve hükümdarların tabiatlarında farklılık olmadığı” üzerine inşa edilir.⁶⁶

Foucault’nun burada yeterince odaklanmamayı seçtiği husus; hükümdarın sıfatlarının, salt bir dışsal iktidar anlayışının korunmasına yönelik gerekli nitelikler dizgesi olarak düşünülmemesi zorunluluğudur. Hükümdarın konumunu kırılğan yapan şey, diğer insanlarla ortak bir biçimde sahip olduğu söz konusu sıfatlardan hangilerini öne çıkaracağı ve bunları nasıl dengeleyeceğidir. Dolayısıyla Machiavelli’in hükümdarı burada sadece “bireylerin hareket tarzını belirleyen ve onları belirli sonlara ya da egemenliğe boyun eğdiren, özneyi nesneleştiren” iktidar teknolojilerine değil ve fakat “bireylerin kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve varoluş biçimleri üzerinde, kendi imkânları ya da başkalarının yardımıyla bir dizi operasyon yapmalarını ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini sağlayan” benlik teknolojilerine⁶⁷ de atıfta bulunur. Bu iki teknoloji biçiminin biraradalığı, *Prens’e* asli gerilimini katan unsurdur ve bu haliyle metin salt hükümdara atfedilmiş bir dizi sıfatın ya da toprak temelli bir iktidar tahayyülünün hâkimiyetinin dışında bir işleyiş mantığına sahiptir. Üstelik Machiavelli’in prensin konumunu belirleyecek olan şeyin tebaanın bakışında saklı olduğunu ısrarla vurgulaması ve sözgelimi “bir prensin en azından hakir görülmekten sakınamazsa mahvolacağına”⁶⁸ yönelik uyarılarının en az prens kadar tebaanın da belirleyiciliğine işaret etmesi gözden kaçırılmamalıdır.⁶⁹

⁶⁴ Niccolò Machiavelli, Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler, ss. 41-42, 72, 95, 120.

⁶⁵ Özge Yalta Yandaş, a.g.e, s. 68.

⁶⁶ Filippo Del Lucchese, a.g.e, s. 223

⁶⁷ Michel Foucault, “Bireylerin Siyasal Teknolojisi”, s. 36.

⁶⁸ Niccolò Machiavelli, Orta Elçilikler-Mektuplar, çev. A. Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 218.

⁶⁹ Tebaa ve hükümdar arasında kurulan “ilişkisel” *Prens’in* hemen başındaki ithaf bölümünde de karşımıza çıkar ve bu açıdan Foucault’nun son derece ilgisini çeken “iktidar ve perspektif” meselesine göz kırpan bir görünüm arz eder: “Nasıl ki bir manzarayı betimlerken düzlüğe çıkıp dağları ve yüksek yerleri; yüksek yerlere çıkıp

Sonuç

Çalışma boyunca Foucault düşüncesinde Machiavelli’in nasıl konumlandırıldığına işaret edilmek istendi. Bunu yaparken Foucault’nun yönetimsellik analizi bağlamında Machiavelli’in neden önemli bir figür olduğu ele alındı. Karşımıza çıkan tablodan hareketle Foucault’nun Machiavelli okumasının belirli sınırlılıklardan ve indirgemeci bir eğilimden mustarip olduğu savunuldu. Bu çerçevede çalışma iki ana argüman ileri sürdü. Öncelikle Foucault’nun Machiavelli’i; aşılması gereken bir eşik, sorgulanması gereken bir ana akım iktidar perspektifi ve sınırları katı bir egemenlik konfigürasyonunun yaslandığı geleneği inşa eden asli figürlerden biri olarak düşündüğü vurgulandı. Ardından yönetimsellik analizi merkezindeki tartışması özelinde Foucault’nun, Machiavelli’i daha çok *Prens* odaklı ve özellikle Machiavelli’deki toprak ve tebaa ilişkisini ters yüz eden bir biçimde sunduğuna dikkat çekildi.⁷⁰

Foucault’nun Machiavelli okumasının dayandığı temel sorunlara işaret etmek gayreti ekseninde biçimlenmiş bu çalışma, Foucault’nun yönetimsellik analizinin belirtilen nedenlerle fazlasıyla kırılgan bir Machiavelli okumasını içerdiğini göstermek istedi. Buradan hareketle son bir not olarak belirtmek gerekirse, Foucault’nun çığır açıcı önemdeki çalışmaları içinde Machiavelli gibi kritik başka figürlerin nasıl ele alındığını düşünmenin Foucault’nun çalışmalarının dayandığı devasa atıflar sisteminin anlamını kavramak açısından önemli olduğu söylenebilir. Hiç kuşkusuz böylesi bir çaba, Foucault’nun düşünsel mirasının kıymetini azaltmaktan çok derinleştirecektir. Zira bir düşünsel mirası zenginleştirmenin en iyi

düzlükleri gözlemleriz; halkın karakterini tanımak için hükümdar, hükümdarların doğasını bilmek için de halk olmak gerek.” Bu pasaja dikkatimi çeken hakeme bu vesileyle teşekkür etmek isterim.

⁷⁰ Bu çerçevede Foucault’nun yönetimsellik analizi etrafında merkezileştirilen Machiavelli tartışmasının taşıdığı sorunların Foucault’nun iktidar analizinde “kokuşa” ve “kırılmalara” odaklanan bakışın içerdiği sorunlarla birlikte düşünülebileceği söylenebilir. Buradan hareketle Foucault’nun Machiavelli okumasının belirtilen sorunları esasen düşünürün, Agamben’in işaret ettiği üzere, “hukuksal-kurumsal iktidar modeli ile biyosiyasal iktidar modeli arasındaki saklı kesişme noktası”nı ıskalamasına yol açar. Bkz. Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, çev. İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 15. Bir başka deyişle, Foucault’nun yönetimsellik analizindeki Machiavelli okuması bu türden bir ıskalamanın semptomu olarak görülebilir ve bu türden bir sorunu barındırmayan bir Machiavelli okumasının yine Agamben’in sözünü ettiği anlamda “biyosiyasetin en azından egemen istisna kadar eski bir olgu olduğu”nu gösterecek bir başka zemin sunması açısından anlamlı olabileceği iddia edilebilir. Bkz. Giorgio Agamben, a.g.e, s. 15.

H. Bahadır TÜRK

yolu, o mirasa yeni sorular ve eleştirel bir mesafe üzerinden yaklaşmak olsa
gerektir.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, çev. İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Anderson, Perry. Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler, çev. B. Aksoy, Birikim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Badiou, Alain. Fransız Felsefesinin Macerası: 1960’lardan Günümüze, çev. P. B. Yalım, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Curtis, Bruce. “Foucault on Governmentality and Population: The Impossible Discovery”, *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, Vol. 27, No. 4, 2002, ss. 505-533.
- Çiğdem, Ahmet. Aydınlanma Düşüncesi. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Del Lucchese, Filippo. Machiavelli ve Spinoza’da Çatışma, Güç ve Çokluk, çev. O. Güner, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Foucault, Michel. Bilginin Arkeolojisi, çev. V. Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Foucault, Michel. Yapısalcılık ve Postyapısalcılık, çev. Ü. Umaç ve A. Utku. Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Foucault, Michel. Toplumunu Savunmak Gerekir: Collège de France Dersleri (1975-1976). Çev. Ş. Aktaş, YKY, İstanbul, 2002.
- Foucault, Michel. “Bireylerin Siyasal Teknolojisi”, M. Foucault vd., Kendini Bilmek içinde, çev. G. Ç. Güven, Om Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Foucault, Michel. “Tarihi Yazma Biçimleri Üstüne”, çev. I. Ergüden, Felsefe Sahnesi: Seçme Yazılar 5 içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Foucault, Michel. “Yönetimsellik”, çev. O. Akınhay ve F. Keskin. Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1 içinde. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Foucault, Michel. “Omnes et Singulatim: Siyasi Aklın Bir Eleştirisine Doğru”, Çev. O. Akınhay. Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2 içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Foucault, Michel. “Hakikat ve Hukuksal Biçimler”, çev. I. Ergüden. Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3 içinde. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Foucault, Michel. Doğruyu Söylemek. Çev. K. Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

- Foucault, Michel. "İktidar İlişkileri Bedenlerin İçine Nüfuz Eder", çev. I. Ergüden, İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Foucault, Michel. Cinselliğin Tarihi. Çev. H. U. Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Foucault, Michel. Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979), çev. A. Tayla, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Foucault, Michel. Öznenin Yorumbilgisi: Collège de France Dersleri (1981-1982), çev. F. Keskin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Foucault, Michel. Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978), çev. F. Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Jurdjevic, Mark. "Machiavelli's Hybrid Republicanism", English Historical Review Vol. CXXII No. 499, 2007, ss. 1228-1256.
- Korvela, Paul-Erik. "Sources of Governmentality: Two Notes on Foucault's Lecture", History of the Human Sciences, 25(4), 2012, ss. 73-89.
- Lemke, Thomas. Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi, çev. Ö. Karlık. Phoenix Yayınları, Ankara, 2016.
- Macey, David. Michel Foucault, çev. Z. Okan, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Machiavelli, Niccolò. Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler, çev. A. Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Machiavelli, Niccolò. Hükümdar, çev. N. Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Machiavelli, Niccolò. Orta Elçilikler-Mektuplar, çev. A. Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Oksala, Johanna. "Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault'da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması", çev. İ. Oranlı, Cogito sayı 70-71, 2012, ss. 163-178.
- Outram, Dorinda. Aydınlanma, çev. S. Çalışkan ve H. Çalışkan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

*“Michel Foucault’nun Machiavelli’i”: Yönetimsellik Bağlamında Foucault’nun
Machiavelli Okumasına Bir Bakış*

Tekelioğlu, Orhan. Michel Foucault ve Sosyoloji: Toplumsal Öznenin Yokoluđu ve ‘Ben’in Kuruluđu, çev. İ. Sirkeci, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.

Von Clausewitz, Carl. Savaş Üzerine. Çev. Ş. Yalçın, Eriş Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş, 2003.

Yandaş, Özge Yalta. Michel Foucault’nun Yönetimsellik Serüveni, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2010.